RECENZNÍ STUDIE

Jan Prokeš

Má sókratovsko-platónské bádání metodu?ⁱ

Nejpozději od vydání vlivné knihy Charlese Kahna *Plato and Socratic Dialogue* se část platónských bádání začala silně soustředit na postavu Sókrata v kontextu raných Platónových děl, která často zůstávala spíše v ústraní odborného zájmu. Přístup k postavě Sókrata se přitom změnil. Namísto snah oddělit filosofii historického Sókrata od filosofie jeho žáka se sekundární literatura začala zabývat spíše interpretacemi této postavy v dramaticko-filosofickém kontextu jednotlivých dialogů. Tato tendence vedla ke znovuotevření a leckdy k výraznému přepsání některých kapitol sókratovského bádání.

Jednou z nich se stalo i téma Sókratovy filosofické metody. Proměnu přístupu k dané problematice dokumentuje sborník s příznačným názvem „Does Socrates Have a Method?“ (Pennsylvania 2002; dále DSHM), který si tato recenzní studie zvolila za svůj námět. Proč se zmíněnou publikací, která není úplně nejčerstvějšího data,

ⁱ Článek vznikl za finanční podpory projektu IGA FF_2012_024.

chceme zabývat? Cílem předkládané studie není ani tak představení a kritika rozmanitých tezí, které v knize zaznívají, jako spíš podchycení a zhodnocení směru, jímž se sókratovsko-platónská bádání za posledních dvacet let vydala.

Ve snaze zodpovědět otázku, zda (a jakou) měl Sókratés filosofickou metodu, přichází recenzovaný sborník s velmi pestrým repertoárem odpovědí. Mnohé z nich se odklání od klasických představ o dané problematice a mohou bádání posunout novými směry. Sama otázka po vymezení Sókratovy metody se ale příliš jasné odpovědi nedočkala; spíše byla semleta kaskádou rozmanitých přístupů a názorů, z nichž každý reflektuje Sókratovu metodu z jiného pohledu a v jiném kontextu. Bezděky se tak vynořuje otázka, jestli otázku po metodě, kterou si sborník klade, není vhodné vztáhnout i na něj samotný, resp. na styl platónského bádání, který reprezentuje. Podobně jako si recenzovaná kniha klade v prvním sledu otázku, zda měl Sókratés nějakou (jasně vymežitelnou) metodu, můžeme se ptát, zda má nějakou (jasně vymežitelnou) metodu samo platónské bádání – a zda je vůbec žádoucí, aby takovou metodu mělo.

V následujícím textu nejprve stručně představím problematiku Sókratovy metody z pohledu Gregory Vlastose. Jeho interpretaci lze pokládat za „standardní“ či „klasický“ výklad, vůči němuž se valná část autorů DSHM pozitivně či negativně vyhraňuje. Poté minimalisticky shrnu obsah všech statí zahrnutých v recenzovaném sborníku, přičemž věnuji výraznější pozornost zvláště těm, které implicitně či explicitně reagují na Vlastose. Mým cílem je poukázat na tendenci, která je ve sborníku přítomna a která obecně souvisí s důrazem na dramatickou strukturu platónových děl. Je to tendence k pluralitě interpretací. Co tato tendence pro platónská bádání znamená? Máme ji vnímat jako oživující

impuls, nebo jako znak rezignace na jakákoliv interpretační omezení – tj. jako ztrátu badatelské metody, která otevírá stavidla scestných interpretací? Touto otázkou se budu zabírat v závěrečné části svého příspěvku.

Vlastosovo pojetí Sókratovy metody

Gregory Vlastos se zabýval problematikou sókratovské metody od padesátých let; za stěžejní je třeba pokládat jeho článek *The Socratic Elenchus: Method Is All*,ⁱ původně vydaný roku 1983. Shrňme klíčové Vlastosovy teze do několika bodů:

- 1) Historický Sókratés používal jasně vymežitelnou metodu filosofického zkoumání.
- 2) Tato metoda je zobrazena v raných Platónových dialozích.ⁱⁱ
- 3) Platón Sókratovu metodu nepodrobuje žádné metodologické analýze ani pro ni nemá jednoznačně vyhrazené jméno; v návaznosti na interpretační tradici však Vlastos označuje Sókratovu metodu jako *elenchos*.ⁱⁱⁱ

ⁱ Gregory Vlastos: *The Socratic Elenchus: Method Is All*; in: *Socratic Studies*. Cambridge University Press 1994; s. 1–37.

ⁱⁱ Rané dialogy podle Vlastose víceméně věrně zachycují způsob Sókratova filosofování. Ve středních dialozích naopak Platón prostřednictvím Sókrata formuluje a uplatňuje své nové („platónské“) filosofické postupy.

ⁱⁱⁱ Výraz *elenchos* lze přeložit jako „vyvracení“, ale také „důkaz“ či „přezkoumávání“; *elenchos*, jak jej chápe Vlastos, odpovídá zejména poslednímu významu. Sókratés sice

- 4) *Elenchos* má stabilní formální strukturu a Sókratés jej během svých konverzací používá ustáleným způsobem. Ten lze popsat následovně: Sókratés nejprve nechá svého oponenta formulovat stanovisko vyjádřené proposicí *p*. Následně jej přiměje zaujmout další stanoviska (propozice *q*, *r*). Z nich vzápětí vyvodí *non-p* a prohlásí *p* za vyvrácené.
- 5) Třebaže má *elenchos* povahu nástroje zkoumajícího konzistenci proposic, přesahuje rozměr čistě logického aparátu nejméně ve dvou ohledech:
 - a. Zkoumány nejsou „libovolné“ proposice, nýbrž tvrzení odkrývající jádro morálních a životních postojů osob, s nimiž Sókratés zapřádá rozhovor. Pro Sókratův *elenchos* je proto příznačné, že jsou jím testovány pouze proposice, které mluvčí uznal za součást svých osobních přesvědčení.ⁱ
 - b. Ačkoli Sókratés používá *elenchos* primárně k vyvracení oponentů, neplní *elenchos* jen roli negativního argumentačního prostředku, nýbrž nástroje, jehož pomocí můžeme dospívat k pozitivnímu poznání a koroborovat je.ⁱⁱ

elenchos používá k vyvracení svých oponentů, primárně mu však podle Vlastose jde o přezkoumávání (*testování*) konzistence jejich přesvědčení.

ⁱ Vlastos v této souvislosti hovoří o Sókratově požadavku „sděl mi svoje přesvědčení“ (*say what you believe requirement*). Hugh Benson pro tentýž jev zavádí termín „doxaktické omezení“ (*doxastic restraint*).

ⁱⁱ S touto tezí je spojen paradox, jehož formulace a vyřešení tvoří centrální náplň Vlastosova článku (proto se o něm často hovoří jako o „Vlastosově problému“). Po formální stránce není *elenchos* nic než prostředek k odhalování nesrovnalostí v systému proposic. Pomocí *elenchu* můžeme říci, že mezi danými proposicemi nastává inkonzistence, ale nemůžeme rozhodnout o jejich pravdivosti či nepravdivosti. Přesto se

Does Socrates Have a Method?

Sborník editora G. A. Scotta *Does Socrates Have a Method?* shrnuje šestnáct příspěvků věnovaných *elenchu* či obecně filosofickým postupům, které jsou se Sókratemⁱ tak či onak spojované. Sborník je rozdělený do čtyř tematických bloků. V prvním si autoři všímají potenciálních Sókratových inspirátorů, ve druhém se věnují polemikám s Vlastosovým pojetím *elenchu* a zbývající dva bloky jsou zasvěcené interpretaci konkrétních Platónových dialogů. Každý tematický oddíl je tvořen třemi původními texty a jedním souhrnným komentářem, který na ně kriticky reaguje. Ve vší stručnosti si nyní jednotlivé příspěvky představme.

Vstupní stat' Jamese H. Lesheraⁱⁱ se zabývá použitím *elenchu* u Parmenida a jeho vlivem na další filosofy, mezi něž autor řadí i Platóna.

zdá, že právě to Sókratés činí. Jak je to možné? Podle Vlastose je Sókratés přesvědčen, že v systému lidských přesvědčení figuruje vždy alespoň část pravdivých (vzájemně konzistentních) tvrzení. Dlouholetá *elenchická* praxe umožňuje okruh takových vzájemně konzistentních tvrzení odhalit. Nedává sice záruku absolutně pravdivého poznání, ale skýtá alespoň určitý stupeň epistemické jistoty. Odkud se ale pravdivá tvrzení berou? A skutečně je můžeme *elenchickým* zkoumáním identifikovat? To jsou pochyby, které podle Vlastose sužovaly samotného Platóna. Nakonec jej přiměly opustit Sókratovu filosofickou metodu, aby formuloval svou vlastní dialektiku, pojatou jako proces rozpominání na prenatálně nazřené pravdy.

ⁱ Sókratem se ve sborníku miní výhradně Sókratés Platónových dialogů, a to především raných. Ojediněle se však příspěvky zabývají i pozdějšími dialogy (Smith), či dokonce pseudoplatoniky (Gonzales).

ⁱⁱ „Parmenidian Elenchos“; in: DSHM, s. 19–35. Jde o výrazně revidovanou verzi Lesherovy někdejší studie „Parmenides' Critique of Thinking“, in: *Oxford Studies in Ancient Philosophy* 2 (1984), s. 1–30.

Hayden W. Auslandⁱ naopak hledá inspiraci *elenchu* v soudní rétorické praxi, která je podle něj i vzorem pro Sókratovu zálibu v *epagoge* (vyvozování obecných závěrů z konkrétních příkladů). Harrold Tarrantⁱⁱ navrhuje, aby se *elenchos* jako označení Sókratovy filosofické metody vůbec nepoužíval. Klasicky chápaná Sókratova metoda představuje proces přátelského zpytování, kdežto *elenchos* v sobě nese nádech nevraživosti. Na základě statistické analýzy Platónových textů pak Tarrant navrhuje nové označení Sókratovy filosofické metody: *exetasis*. Na trojici statí reaguje Charles M. Young.ⁱⁱⁱ Zatímco první dva příspěvky spíše oceňuje, vůči Tarrantovi má velké výhrady, zejména kvůli spornosti jím použité statistické metody.

Dvojice autorů Michelle Carpenter a Ronald M. Polansky^{iv} otevírá blok polemizující s vlastosovským pojetím *elenchu*. Třebaže se sami explicitně proti Vlastosovi nevyhraňují, jejich článek fakticky odmítá Vlastosovu představu *elenchu* jako homogenizovaného postupu. Sókratés své dialektické partnery vyvrací v tak různých kontextech, s tak rozdílnými cíli a s tak širokým arzenálem argumentačních prostředků, že vůbec nelze hovořit o nějaké jednotné Sókratově metodě.

Hugh Benson^v naopak v Sókratově metodě jednotu spatřuje. Sjednucujícím prvkem je, že Sókratův *elenchos* vždy vychází z premis, o jejichž pravdivosti je jeho dialektický partner přesvědčen. V tom Benson navazuje na Vlastose; odmítá však pojetí *elenchu* jako zdroje pravdivého

ⁱ „Forensic Characteristics of Socratic Argumentation“; in: DSHM, s. 36–51.

ⁱⁱ „*Elenchos* and *Exetasis*: Capturing the Purpose of Socratic Interrogation“; in: DSHM, s. 52–77.

ⁱⁱⁱ „Comments on Leher, Ausland and Tarrant“; in: DSHM, s. 78–86.

^{iv} „Variety of Socratic Elenchi“; in: DSHM; s. 89–100.

^v „Problems with Socratic Method“; in: DSHM; s. 100–113.

poznání. Jádrem jeho článku je demaskování tzv. „Vlastosova problému“ⁱ jako falešného dilematu.

Větší zastání má Vlastosovo noetické zhodnocení *elenchu* u Marka McPherrana.ⁱⁱ Ten dokonce předkládá názorný příklad, jak lze pomocí *elenchu* k pozitivnímu poznání dospět. Je to příklad velmi překvapivý, protože se týká pasáže z *Apologie* 20c–23c, která s *elenchem* obvykle spojována nebývá. V Sókratově zpytovné interpretaci známého delfského výroku, který stál u počátku jeho filosofické činnosti, spatřuje McPherran prvotní prototyp *elenchu* (*ur-elenchos*, s. 120).

Znamé duo sókratovských odborníků Thomas C. Brickhouse a Nicholas D. Smithⁱⁱⁱ ukončuje druhý tematický blok rozpravou na téma, které se jím táhlo jako červená nit: totiž zda lze Sókratovu metodu nějak jednotně vymezit. Podobně jako Carter a Polansky se Brickhouse a Smith k takové možnosti stavějí velmi skepticky. *Elenchos* se pokaždé přizpůsobuje konkrétní situaci a konkrétnímu dialektickému partnerovi; pokoušet se o jeho obecné, schematické uchopení je kontraproduktivní.

Francisco J. Gonzales^{iv} se na základě interpretace *Kleitofón*a a *Euthydéma* snaží obhájit Sókrata před kritikou, že sice probouzí zájem o vědění, ale skutečné vědění nedává. Podle Gonzalese jde o pomýlenou námitku nepostihující podstatu filosofie. Jejím produktem není žádné speciální vědění, ale schopnost vědění tříbit, která je podmínkou náležité péče o duši.

ⁱ Viz pozn. str. 98 č. III.

ⁱⁱ „Electic Interpretation of the Delphic Oracle“; s. 114–144.

ⁱⁱⁱ „The Socratic Elenchos?“; s. 145–157.

^{iv} „The Socratic Elenchos as Constructive Protrepic“; s. 161–182.

Francois Renaudⁱ zkoumá *elenchos* v kontextu dramatické struktury *Lysida*. Všímá si, jak vyvracení oponenta vede k umírnění jeho potenciální intelektuální zpupnosti. *Elenchos* má nejen logický, ale i pedagogický a morální rozměr.

P. Christopher Smithⁱⁱ se nezabývá *elenchem*, nýbrž naopak pozdní Platónovou dialektickou metodou *diaresis*. Jejím prizmatem interpretuje dialog *Filébos*, který chápe jako pokus o představení a souběžně dekonstrukci nového dialektického systému.

Silně kritická reakce Lloyda P. Gersonaⁱⁱⁱ na trojici právě představených statí vyvěrá z autorovy averze vůči dramatickému čtení Platónových dialogů. Bystrý vhled a cit pro odhalování logických trhlin však z příspěvku činí nejzajímavější a nejodvážnější ze čtveřice polemických komentářů – a my se mu ještě budeme blíže věnovat.

Zbývající čtyři texty se zabývají výhradně dialogem *Charmidés*. W. Thomas Schmid^{iv} podobně jako Renaud zdůrazňuje morální rozměr *elenchu* a jeho poplatnost konkrétním adresátům. Gerald Press^v se prostřednictvím dramatického čtení snaží vysvětlit neobvyklý diskurz druhé poloviny *Charmida*, v němž Kritias jako by zaujímal některé sókratovské postoje. John M. Carvalho^{vi} si v dramatickém kontextu téhož dialogu klade otázku, co vlastně Sókrata k jeho *elenchickému* zkoumání ponouká, a dochází k překvapivému závěru, že je to v první řadě touha po

ⁱ „Humbling as Upbringing: The Ethical Dimension of the Elenchus in *Lysis*“; s. 183–198.

ⁱⁱ „The (De)construction of Irrefutable Argument in Plato’s *Philebus*“; s. 199–216.

ⁱⁱⁱ „Elenchos, Protreptic, and Platonic Philozophizing“; s. 217–231.

^{iv} „Socratic Dialectic in the *Charmides*“; s. 235–251.

^v „The Elenchos in the *Charmides*, 162–175“; s. 252–265.

^{vi} „Certainty and Consistency in the Socratic Elenchus“; s. 266–280.

jeho osobním štěstí. Trojici příspěvků se silným sklonem k dramatickému čtení uzavírá komentář Joann B. Waugh, který se omezuje spíš jen na doplňující než kritické poznámky.

Má Sókratés metodu?

Má tedy Sókratés metodu? Třebaže si tuto otázku vetkl sborník do svého názvu, věnují se jí „na plný úvazek“ jen dvě studie (Carpenter – Polansky; Brickhouse – Smith). Jejich odpověď je záporná: nic takového jako Sókratova metoda (v jednotném čísle) neexistuje.ⁱ Sókratés sleduje dialog od dialogu rozdílné záměry a uplatňuje různé prostředky k jejich naplnění. Lze v nich sice identifikovat určité tendence či často se opakující rysy (tematizace etických pojmů; vyvracení oponentů pomocí rozporu v sérii tvrzení), ale i ty je možné coby vymezující kritéria problematizovat.ⁱⁱ

I když se ostatní příspěvky ve sborníku nezabývají otázkou vymezenosti Sókratovy metody tak explicitně či podrobně, zdá se, že skeptický postoj k homogenitě Sókratových filosofických postupů podporují. Benson sice sdílí Vlastosovu představu jednotné metody, ale tu opírá o velmi obecné a sporné kritérium;ⁱⁱⁱ sám navíc uznává formální

ⁱ DSHM, s. 91 (Carpenter – Polansky) a 147 (Brickhouse – Smith).

ⁱⁱ DSHM, s. 90 nn.

ⁱⁱⁱ Bensonovo lpění na *doxaktickém omezení* (viz pozn. p. čarou str. 97 č. III) jako určujícím rysu Sókratova *elenchu* zpochybňují Brickhouse a Smith poukazem na příklady, v nichž je přinejmenším sporné, zda Sókratés tuto podmínku dodržuje (147 nn.). K této

variabilitu *elenchu*, když připouští jeho adhominální zaměření.¹ Ostatní studie (zvláště ty, které se věnují interpretaci konkrétních dialogů) sice pracují s nevysloveným předpokladem, že Sókratés *nějakou* metodu má, ale nejde jim o její univerzální popis, nýbrž spíše o zachycení její podoby, funkce a cílů v dramatickém kontextu toho kterého dialogu. Metoda se tak stává vysoce tvárným atributem vysoce plastického fiktivního hrdiny.

Při určité míře zobecnění a zjednodušení můžeme tedy říci, že sborník zaujímá k otázce Sókratovy metody následující postoj: nehledejme v tom, co Sókratés dělá, standardizovaný postup; neredukujme Sókrata na typizovanou figurku uplatňující mechanicky totéž počínání. To odvádí pozornost od Sókrata jako dynamické postavy, jejíž komplexní uchopení je nezbytné pro patřičný vhled do Platónových dialogů.

Jinak řečeno: sborník se z velké části hlásí k čím dál populárnějšímu dramatickému čtení Platónových děl. Jde o přístup vysoce citlivý vůči situačnímu kontextu filosofických rozmluv, který usiluje o celistvé uchopení každého dialogu, obvykle bez nutnosti předpokládat, že Platónovy texty sdílejí společné doktrinální pozadí.

V čem spočívá nejzásadnější posun oproti analytickému čtení, jehož typickým příkladem je Gregory Vlastos a které se soustřeďuje na hledání formálních, doktrinálních či argumentačních souvislostí napříč dialogy? Analytické čtení směřuje spíše k unifikačním výkladům, kdežto dramatické otevírá dveře interpretační pluralitě.

problematice srov. zejména John Beversliis: *Cross-examining Socrates: A Defence of the Interlocutors in Plato's Early Dialogues*. Cambridge University Press 2000. Ve druhé kapitole této knihy podává autor vyčerpávající kritiku Vlastosova názoru, že *elenchos* je vždy podmíněn upřímným souhlasem Sókratova oponenta s pravdivostí premis.

¹ DSHM, s. 107 (pozn. 17).

Tím nechci říci, že mezi interpretacemi analyticky orientovaných autorů nikdy nenastává nesoulad či že se dramatické výklady Platóna na ničem neshodnou. Jde spíše o princip, který oba přístupy vede. „Analytici“ hledají mezi dialogy styčné plochy a jednotlivá díla obvykle interpretují s přihlédnutím ke společnému doktrinálnímu rámci. Analytický výklad má své mantinely, které málokdy překračuje. Sotva kterého analytického badatele by například napadlo vykládat Sókratovo zpytování delfického výroku jako prototyp *elenchického* zkoumání, jak to činí v DSHM McPherran – například už proto, že *elenchos* v jiných dialozích vystupuje vždy jen v kontextu dialogické konfrontace, která v *Apologii* schází. Zahrnout pod hlavičku *elenchu* i Sókratův test pravdomluvnosti orákula znamená koncept *elenchu* rozostřit, a tím zkomplikovat možnost jeho vymezení; tedy přesný opak toho, oč analytické výklady zpravidla usilují.

Dramatické interpretace se rozmanitosti a pluralitě nebrání. Často se zaměřují na detaily a interpretační faktory, které analytici ponechávají stranou, protože jim z pohledu unifikačního výkladu přijdou nepodstatné. Díky tomu otevírají dramatické interpretace netradiční pohledy na zažité problémyⁱ a mají široký explanační potenciál.ⁱⁱ Na druhou stranu: scházejí jim interpretační mantinely. Dramatickým výkladům tak hrozí, že nás zaplaví možná zajímavými, ale irelevantními interpretacemi.

Právě toho se ve svém komentáři obává Lloyd Gerson, jehož příspěvek tvoří cennou protiváhu vůči dramaticky orientovaným výkladům. Jeho námitkám proti takto orientovaným interpretacím

ⁱ Viz Carvalhova interpretace Sókratových pohnutek provozování *elenchického* zkoumání (DSHM, s. 266–280).

ⁱⁱ Viz Pressovo objasnění interpretačních obskurností v *Charmidovi* (DSHM, s. 252–265).

dopřejeme sluch v závěrečném oddílu naší studie. Směřují totiž ke klíčové otázce této recenzní studie, jež je vyjádřena jejím názvem.

Má (mít) sókratovské-platónské bádání metodu?

Gerson ve svém příspěvku formuluje několik obecných výhrad na adresu dramatického, potažmo nedoktrinálního čtení Platóna.ⁱ Představme si je a zamysleme se nad jejich platností.

Zastánci nedoktrinálního přístupu tvrdí, že není možné na základě dialogů rekonstruovat Platónovy doktríny – už proto, že sám Platón v žádném dialogu nepromlouvá „svým hlasem“, nýbrž dává prostřednictvím svých postav prostor pluralitě názorů a myšlenek. Na to Gerson namítá, že každý dialog má svého hlavního mluvčího (obvykle Sókrata), jehož názory a postoje zůstávají nevyvráceny. Pokud navíc rezignujeme na snahu rekonstruovat Platónovy doktríny, implicitně Platóna chápeme jako někoho, kdo žádná stanoviska neměl, nebo je záměrně tajil, což je absurdní. Jde o standardní námítky, které ovšem zastánci nedoktrinálních přístupů nepovažují za příliš přesvědčivé. Z metodologických důvodů nelze hlas postavy (jakkoli výsadní roli v dialogu hraje) přímočaře ztotožnit s hlasem autora, natož na základě jejich názorů přiřknout Platónovi určité doktrinální učení.ⁱⁱ Představa, že Platón žádná

ⁱ Gerson používá spíše termín „nedoktrinální“. Sám ale připomíná, že nedoktrinální a dramatický přístup spolu obvykle velmi úzce souvisejí (DSHM, s. 217). Skepse vůči doktrinálnímu výkladu Platónových dialogů je obvykle (i když ne úplně vždy) průvodním jevem dramatického čtení.

ⁱⁱ Podrobnější argumentace k této problematice viz např. Ruby Blondell: *The Play of Character in Plato's Dialogue*. Cambridge University Press 2002; s. 14–37. Jako hlavní

doktrinální stanoviska neměl nebo je tajil, působí jako přitažená za vlasy opět jen z pozic doktrinálních výkladů. Striktně vzato nevíme, jestli dialogy měly sloužit jako médium jakýchkoli autorových doktrín (Platónova snaha distancovat se od svých postav svědčí spíše proti této možnosti), či k jiným účelům (například jako protreptické spisy podněcující čtenáře k individuálním filosofickým výkonům).

Nedoktrinální čtení (namítá Gerson) přehnaně zdůrazňuje úlohu aporetických dialogů a zobecňuje model v nich zachyceného filosofování na všechna Platónova díla. Aporétické dialogy přitom tvoří jen malou část Platónovy tvorby a i v nich zaznívají nevyvrácená pozitivní stanoviska. V tom má Gerson do jisté míry pravdu. Zastáncům doktrinálního přístupu lze však vyčítat totéž v opačném gardu. Obracejí až příliš velkou pozornost k dialogům jako Ústava, Fadión či Faidros a ostatní díla nazírají jejich prizmatem. Přitom často opomíjejí antidoktrinální prvky, které nechybějí ani v těchto dílech.ⁱ

důvody metodologické zdrženlivosti vůči přítomnosti doktrinálního Platónova učení v pozadí dialogů Blondellová uvádí ostentativní absenci autorova hlasu (Platón v žádném dialogu nehovoří, byť např. v *Apologii* je přítomen) a explicitně či implicitně vyjadřovanou distanci mezi autorem a postavami (viz např. proklamovaná nepřítomnost Platóna ve *Faidónovi* 59b či složité narativní rámcování některých dialogů). Nelze samozřejmě vyloučit, že Platón zastával alespoň některé z názorů vyjadřovaných Sókratem, ale z čistě *formálních* důvodů je metodologicky pochybené mezi autora a jeho postavy vkládat rovnítko.

ⁱ Např. známý mýtus o vzozatých z *Faidra*, který badatelé vesměs pokládají za klíč k Platónově koncepci *anamnésis*, je hned v několika rovinách samotným Sókratem zpochybněn. Hned zkraje dialogu Sókratés přijímá roli agnostika v záležitosti náboženské problematiky a výkladu mýtů (229e–230a) – proč se tedy k mytickému výkladu vůbec uchyluje? Centrální část vyprávění je navíc představena jako „lidský“ výklad a postavena do kontrastu „s božským výkladem“. Jen ten druhý odhaluje pravdu; „lidský“ výklad

Nedoktrinální přístup ignoruje otázku Platónova filosofického vývoje, která je nejlepší odpovědí na nesrovnalosti napříč dialogy. Platónův filosofický vývoj je navíc dle Gersona doložen ustáleným dělením dialogů na rané, střední a pozdní. Ani tady však nelze dát jeho výtkám za pravdu. Relativní datace Platónových dialogů byla v posledních dvou dekádách podrobena intenzivní kritice, jež poukázala na to, že ji nelze použít jako spolehlivou evidenci pro Platónův filosofický vývoj.¹ Pokud jde o rozpory mezi dialogy: domnělý rozpor zpravidla vychází z předpokladu existence nějakého společného doktrinálního pozadí. Kde není doktrína, není rozpor.

Pokud Platón ve svých dialozích nevyjadřuje (své) filosofické doktríny, pak nemá smysl bavit se ani o tom, co a proč dělají jeho postavy: jaký je význam Sókratova elenchu, jaké jsou jeho filosofické intence ap. Přesto se právě o to zastánci nedoktrinálního čtení pokoušejí. To je samozřejmě pravda, ale s Gersonovou premisou, že takové interpretace nemají smysl, se dá polemizovat. Interpretace filosofických aktivit Platónových postav nám nemusí nic říci o doktrínách zastávaných autorem. Rozbor jejich jednání a názorů na pozadí dramatické struktury dialogů však odhaluje vnitřní logiku, koncepční strategii a sémantickou strukturu těchto děl, která sama o sobě zůstávají filosofickými texty par excellence.

Nejpalcivější Gersonovou námitkou tak podle mě zůstává jeho výhrada vůči samotnému principu dramatického čtení. Gerson nepopírá,

pracuje s tím, co je pravdě podobné (viz 246a). Fenomén podobnosti a jeho noetické využití je však ve druhé části dialogu podrobena silné kritice (261e–262c).

¹ Srov. např. Jacob Howland: *The Problem of Platonic Chronology*; in: Phoenix, Vol. 45, No. 3 (Autumn, 1991), s. 189–214; či Carol Poster: *The Idea of Order of Platonic Dialogues and Their Hermeneutic Consequences*; in: Phoenix, Vol. 52 (1998) 3–4; s. 282–298.

že dramatické prvky Platónových děl mají svůj interpretační význam. Ten se však podle něj vyčerpává v tom, že zdůrazňuje závažnost řešených problémů, aniž by ovlivňoval smysl Platónem poskytovaných odpovědí. Filosofický obsah děl je tak vodítkem pro interpretaci dramatických prvků. Zastánci dramatického čtení tento vztah převrací: dramatické prvky mají významový potenciál ovlivňující smysl celého filosofického poselství. Při rozboru dialogů tak rezignují na korekční vodítko, které by jejich výkladu vystavilo interpretační mantinely. Dramatických prvků lze v každém Platónově textu nalézt celou řadu a volba těch, které badatel pokládá za interpretačně relevantní (a které následně ovlivní celý jeho výklad), se stává naprosto svévolnou.

V jistém ohledu je Gersonova námitka vyjádřením obav z rezignace na ustálenou badatelskou metodu. Viděli jsme, že pro analyticky orientované odborníky bývá typické úsilí o integrovaný, homogenizovaný výklad platónských dialogů i problémů, které v nich zaznívají. Neznamená to, že by mezi těmito badateli panovala shoda ve všech dílčích otázkách, obvykle však přijímají alespoň elementární interpretační předpoklady, které jsou pro ně metodickým vodítkem. Kromě stěžejního předpokladu o doktrinální povaze alespoň části Platónových děl jde zejména o dělení Platónových dialogů na rané, střední a pozdní, na které se přirozeně váže řada dalších premis: představa autorova filosofického vývoje, představa o význačné roli určitých dialogů v tomto vývoji, hrubá charakteristika jednotlivých vývojových stádií ap.

Nástup nedoktrinálního, potažmo dramatického čtení tyto interpretační standardy odboural. Závěr o nemožnosti homogenně vymezit Sókratovu filosofickou metodu, který lze ze sborníku DSHM vyvodit, jako by byl přirozeným důsledkem toho, že jednotnou metodu ztratilo samo sókratovské bádání. Celý problém lze ovšem jak v případě

Sókratových filosofických postupů, tak v případě interpretačních přístupů sókratovského bádání vyjádřit také jinak: znamená nejednotnost metod *ztrátu metodičnosti* jako takové?

Jakkoli by se autoři DSHM v převážné části shodli na tom, že nic takového jako „Sókratova metoda“ (v jednotném čísle) neexistuje, sotva kdo by asi tvrdil, že Sókratés při své filosofické činnosti postupuje bez jakékoliv strategie (metodiky). Vtip je pouze v tom, že se tato strategie mění dialog od dialogu, situaci od situace. A právě to se „dramaticky“ orientovaní badatelé pokoušejí v příspěvcích DSHM postihnout. Ani oni nepostupují chaoticky, nemetodicky. Jejich bádání je vedeno záměrem interpretovat úlohu Sókratových filosofických postupů s ohledem na jejich roli v dramaturgickém plánu dialogů. Jejich interpretačním vodítkem, stanovujícím mantinely výkladu, je tak sama dramatická struktura dialogu. To, zda ji při svém výkladu zůstali věrní a zda jejich interpretace dospívá ke smysluplným, konzistentním a v historickém ohledu plauzibilním závěrům, už je záležitostí odborné diskuze nad konkrétními příspěvky. Právě ona nakonec zůstává prubiřským kamenem všech teorií, výkladů i metod, tak jako jím byla ostatně už u Sókrata.

Bibliografie:

Beverly, John: *Cross-examining Socrates: A Defence of the Interlocutors in Plato's Early Dialogues*. Cambridge University Press 2000.

Blondell, Ruby: *The Play of Character in Plato's Dialogue*. Cambridge University Press 2002.

Corlett, J. Angelo: *Interpreting Plato's Dialogues*. Parmenides Publishing 2005.

Howland, Jacob: *The Problem of Platonic Chronology*; in: Phoenix, Vol. 45, No. 3 (Autumn, 1991), s. 189–214.

Kahn, Charles: *Plato and the Socratic Dialogue*. Cambridge University Press 1996.

Poster, Carol: *The Idea of Order of Platonic Dialogues and Their Hermeneutic Consequences*; in: Phoenix, Vol. 52 (1998) 3–4; s. 282–298.

Scott, Gary Alan (ed.): *Does Socrates Have a Method?* Pennsylvania 2002.

Vlastos, Gregory: *The Socratic Studies*. Cambridge University Press 1994.